

УДК 581.527(477.87)

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЛОРИ УЖАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

В.В. Крічфалушій, Г.Б. Будніков, І.М. Лесьо

Характеристика флори Ужанського національного природного парку. – В.В. Крічфалушій¹, Г.Б. Будніков², І.М. Лесьо³. – Висвітлені особливості флори Ужанського національного природного парку. Дано короткий огляд рослинності досліджуваної території. Викладені систематичний, географічний та соціологічний аналіз флори. Ілюстративно представлені розподіл флори Ужанського парку по провідних родинях і родах. Згадані також основні групи рослин (рідкісні, ендемічні, реліктові).

Ключові слова: Ужанський парк, флора, аналіз, різноманіття, раритетні види.

Адреси: ¹ Society for Ecological Restoration, Toronto, Canada, e-mail: v.kricsfalusy@sympathico.ca, ² Ужгородський національний університет, Міжвідомча науково-дослідна лабораторія охорони природних екосистем, вул. А. Волошина 32, м. Ужгород, 88000, Україна, ³ Ужанський національний природний парк, вул. Незалежності, 7, с.м.т. Великий Березний Закарпатської обл, 89000, тел. +38(235)21037, e-mail: adm@uzhansky.karpaty.uzhgorod.ua

Characteristic of the flora of the Uzhansky National Nature Park. – V.V. Kricsfalusy¹, G.B. Budnikov², I.M. Lesjo³. – Peculiarities of the flora of the Uzhansky National Nature Park are elucidated. Brief review of vegetation of the Uzhansky Park is given. Systematic, geographical and sozological analysis of the flora is presented. Distribution spectra of the flora of the Uzhansky Park on the main families and genera are illustrated. Main important groups of plant species (threatened, endemics, relicts) are mentioned too.

Key words: Uzhansky Park, flora, analysis, diversity, rare species.

Addresses: ¹ Society for Ecological Restoration, Toronto, Canada, e-mail: v.kricsfalusy@sympathico.ca, ² Uzhgorod National University, Laboratory for Nature protection, Voloshyn Str. 32, Uzhgorod, 88000, ³ Uzhansky National Nature Park Nezalezhnosti Str. 7, Velyky Berezny, 89000, tel. +38(235)21037, e-mail: adm@uzhansky.karpaty.uzhgorod.ua

Ужанський національний природний парк є наймолодшим природно-заповідним об'єктом у Закарпатській області. Він створений згідно з Указом Президента України від 27 вересня 1999 р. на території площею 39.159 га на базі регіонального ландшафтного парку “Стужиця” (14.665 га) шляхом зміни природоохоронного статусу останнього та приєднання до нього лівобережжя верхньої частини басейну річки Уж. Ужанський парк організований з метою відтворення та раціонального використання типових і унікальних природних комплексів Східних Карпат, що мають важливе природоохоронне, рекреаційне, наукове, естетичне, освітнє та оздоровче значення. Він є частиною єдиного у світі трилатерального (польсько-словацько-українського) біосферного резервату “Східні Карпати”.

Результати і обговорення

Рослинний світ Ужанського парку вивчений порівняно добре. Перші згадки про флору території, яка на сьогодні входить до його складу, знахо-

димо у працях А. Zlatnik et al. [22], S. Hrabár [19], G. Ubrizsy [21], С.С. Фодора [13] та інших. У літературі також опубліковані відомості про загальні риси флори і рослинності парку, окремі рослинні угруповання або найцікавіші ботанічні резервати, які знаходяться у його складі [4, 6-14, 16-18, 22]. Проте спеціальних узагальнюючих праць, присвячених аналізу рослинного світу Ужанського парку, поки ще нема. Не зроблений також аналіз його раритетного фітогено- та ценофонду, не проведено картування флори тощо.

Згідно з районуванням України територія парку розташована в Ставненсько-Жденіївському геоботанічному районі Карпатського геоботанічного округу. Рослинний покрив Ужанського парку має ознаки, характерні для Східних Бескид. У нижньому гірському поясі поширені букові, буково-ялицеві, ялицево-букові ліси. У цій зоні також зростають яворові та ясеневі ліси. Унікальні для Європи нетронуті бучини охороняються тут на площі понад 3 тис. га.

У субальпійському поясі зрідка трапляються фрагменти криволісся з вільхи зеленої (*Alnus viridis* (Chaix) DC.). Далі в Західних Карпатах вільха не зростає. Найбільші фрагменти природної верх-

ньої межі лісу, сформовані криволіссям буку (*Fagus sylvatica* L.), можна бачити на головному гірському хребті, де вони проходять на висоті 1150-1250 м н.р.м. Вище верхньої межі лісу поширені безлісові угруповання – полонини. Лісова смуга Ужанського парку відзначається порівняно низькою флористичною насиченістю; флористично багатаю є лучна рослинність. Екотон “верхня межа лісу – полонина” – це місця зосередження багатьох ендемічних і рідкісних видів флори і фауни і вони потребують спеціальних режимів охорони і менеджменту.

Як вже відзначалося, флора Ужанського парку характеризується високою видовою різноманітністю, обумовленою сприятливими кліматичними, а також геологічними і геоморфологічними умовами. За останніми даними, тут відомо 572 види судинних рослин, 110 з яких є раритетними [6].

Систематичний аналіз. Судинні рослини Ужанського парку належать до 94 родин і 299 родів. Lycopodiophyta включає 2 родини, Equiseto-

phyta - 1, Polypodiophyta - 9, Pinophyta - 2 та Magnoliophyta — 80 (табл. 1). Найбагатшими за видовим різноманіттям серед Magnoliophyta є такі родини: Asteraceae (66 видів), Poaceae (45), Rosaceae (30), Lamiaceae (27), Fabaceae (24), Ranunculaceae (23), Caryophyllaceae (22), Scrophulariaceae (22), Apiaceae (21), Orchidaceae (19) (рис. 1). Разом ці 10 родин включають 299 видів, що становить 52.3 % загальної кількості судинних рослин Ужанського парку. За кількістю родів найбагатшими є такі родини: Asteraceae (35 родів), Poaceae (21), Rosaceae (18), Apiaceae (15), Lamiaceae (15), Fabaceae (12), Orchidaceae (11), Ranunculaceae (11), Caryophyllaceae (10), Scrophulariaceae (9). А родини, які включають найбільшу кількість видів, такі: *Carex* (15 видів), *Campanula* (9), *Veronica* (9), *Festuca* (8), *Poa* (8), *Ranunculus* (8), *Salix* (8), *Trifolium* (8), *Hieracium* (7). Ще чотири родини включають по 6 видів (рис. 2).

Таблиця 1. Співвідношення різних таксономічних груп у флорі Ужанського національного природного парку

Відділ	Кількість					
	Родин	%	Родів	%	Видів	%
Lycopodiophyta	2	2.12	2	0.7	3	0.53
Equisetophyta	1	1.06	1	0.33	6	1.04
Polypodiophyta	9	9.6	13	4.33	23	4.03
Pinophyta	2	2.12	4	1.34	4	0.70
Magnoliophyta	80	85.10	279	93.30	536	93.70
Magnoliopsida	65	69.10	223	74.58	421	73.60
Liliopsida	15	15.95	56	18.72	115	20.10
Усього	94	100	299	100	572	100

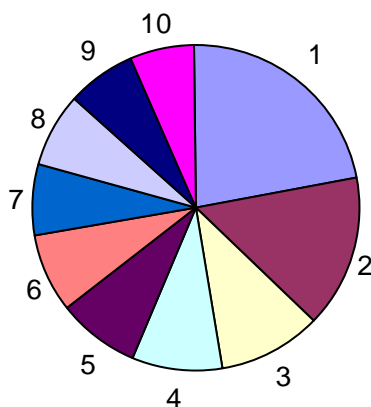

Рис. 1. Спектр розподілу флори Ужанського національного природного парку по провідних родинях (%):

1 – Asteraceae (11.54); 2 – Poaceae (7.86); 3 – Rosaceae (5.24); 4 – Lamiaceae (4.72); 5 – Fabaceae (4.2); 6 – Ranunculaceae (4.02); 7 – Caryophyllaceae (3.84); 8 – Scrophulariaceae (3.84); 9 – Apiaceae (3.67); 10 – Orchidaceae (3.32).

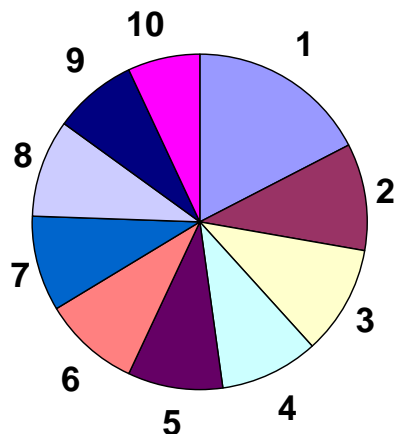

Рис. 2. Спектр розподілу флори Ужанського національного природного парку по провідних родах (%):

1 – Carex (2.62); 2 – Campanula (1.57); 3 – Veronica (1.57); 4 – Festuca (1.4); 5 – Poa (1.4); 6 – Ranunculus (1.4); 7 – Salix (1.4); 8 – Trifolium (1.4); 9 – Hieracium (1.22); 10 – Euphorbia (1.04).

Географічний аналіз. У складі флори парку переважають неморальні види, що цілком закономірно, оскільки тут панують лісові угруповання. Багатою є також і група субальпійських видів, яка налічує близько 30 рослин. Вони звичайно поширені на полонинах і скелястих виходах на висоті понад 1000 м н.р.м., однак, інколи вздовж потоків спускаються і трохи нижче, в лісовий пояс. Найбільш поширеними субальпійськими видами є *Adenostyles alliaruae* (Gouan) A. Kerner, *Allium victorialis* L., *Arnica montana* L., *Athyrium distentifolium* Tausch ex Opiz, *Bupleurum longifolium* L. subsp. *vapincense* (Vill.) Calamagrostis villosa (Chaix) J. F. Gmel., *Campanula rotundifolia* L. subsp. *polymorpha* (Witas.) Tacik, *C. serrata* (Kyt.) Hendrych, *Cicerbita alpina* (L.) Wallr., *Epilobium alpestre* (Jacq.) Krock., *Leucanthemum waldsteinii* (Sch. Bip.) Pouzar, *Melampyrum herbichii* Wołoszcz., *M. saxosum* Baumg., *Ranunculus plataniifolius* L., *Ribes petraeum* Wulf., *Rumex alpinum* L., *Solidago virgaurea* L. subsp. *alpestris* Waldst. & Kit. ex Willd., *Sorbus aucuparia* L. subsp. *glabrata* (Wimm. & Grab.) Hedl., *Veratrum album* L. До найцікавіших з них, які заслуговують на місцеву охорону, належать *Bupleurum longifolium* subsp. *vapincense*, *Campanula rotundifolia* subsp. *polymorpha*, *C. serrata*, *Ribes petraeum*, *Sorbus aucuparia* subsp. *glabrata*.

Найменшу частку флори становлять альпійські рослини, які залишилися тут з часів зледеніння, зокрема на вапняковому гребні “Стінка” та скелястих вершинах Східних Бескидів. Найбільш цікавими з них є *Achyrophorus uniflorus* (Vill.) Bluff. & Fingerh., *Aconitum anthora* L. subsp. *jacquinii* (Reichenb.) Domin, *Dianthus carthusianorum* L. subsp. *saxigenus* (Schur) Jáv. & Soó, *Empetrum nigrum* L.

subsp. *hermaphroditum* Hagerup, *Potentilla aurea* L., *Saxifraga paniculata* Mitt., *Silene nutans* L. subsp. *dubia* (Herbich) Zapal., *Thesium alpinum* L., *Thymus alpestris* Tausch. З “альпійців”, які не мають червонокнижного статусу, однак потребують місцевої охорони, відзначимо *Empetrum nigrum* subsp. *hermaphroditum*, *Saxifraga paniculata*, *Thesium alpiniim*.

Особливістю флори Ужанського парку є наявність у її складі 15 ендемічних видів. Три з них належать до групи Східно-карпатських ендеміків: *Centaurea phrygia* L. subsp. *carpatica* (Porc.) Dostal, *Euphorbia carpatica* Wołoszcz., *Rumex alpestris* Jacq. subsp. *carpaticus* Zapal. Тут проходить західна границя їх поширення. Вони не зростають у Західних Карпатах. 9 видів належать до групи Південно-Східно-карпатських ендеміків, які зростають у Південних і Східних Карпатах і не проникають у Західні. Це – *Aconitum anthora* subsp. *jacquinii*, *Dianthus carthusianorum* subsp. *saxigenus*, *Hieracium krasanii* Wołoszcz., *Melampyrum saxosum*, *Phyteuma tetramerum* Schur, *Ph. vagneri* A. Kerner, *Ranunculus carpaticus* Herbich, *Silene nutans* subsp. *dubia*, *Syringa josikaea* Jacq. Три види з території парку належать до панкарпатських ендеміків: *Campanula serrata* (Schult.) Hendrych, *Centaurea phrygia* subsp. *melanocalathia* Borb., *Jovibarba globifera* (L.) J. Pam. subsp. *preissiana* (Domin) Holub.

Види, що мають східнокарпатське поширення, але трапляються і в інших регіонах, також зростають на території парку. Вони є цікавими з фітогеографічної точки зору, це – субендеміки. До них належать *Campanula rotundifolia* subsp. *polymorpha* та *Symphytum cordatum* Waldst. & Kit. ex Willd.

У флорі парку налічується низка третинних реліктів (16 видів), які збереглися тут із давніх геологічних епох. Деякі з них зростають на вапнякових субстратах. Це – *Allium ursinum* L., *Atropa bella-donna* L., *Blechnum spicant* (L.) Roth, *Cotoneaster integerrimus* Medik., *Daphne mezereum* L., *Equisetum hyemale* L., *E. telmatea* Ehrh., *Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank & Mert., *Lunaria rediviva* L., *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod., *Myricaria germanica* (L.) Desv., *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm., *Ranunculus oreophilus* Bieb., *Scopolia carniolica* Jacq., *Woodsia ilvensis* (L.) R. Вт. З них місцевої охорони потребують *Myricaria germanica* та *Ranunculus oreophilus*.

Созологічний аналіз. Згідно проведених нами підрахунків, на території Ужанського парку зростають 110 видів загрожуваних судинних рослин. Два з них (*Silene nutans* subsp. *dubia* та *Syringa josikaea*) включені до Червоного списку МСОП [20], 38 видів включені до Червоної книги України [15] (*Cephalanthera rubra* (L.) Rich., *Coeloglossum viride* (L.) Hartm., *Epipactis palustris* (Mill.) Crantz, *Traunsteinera globosa* (L.) Rchb., *Valeriana dioica* L. та ін.), 46 видів включені до Червоного списку Закарпаття [5] (*Myricaria germanica* (L.) Desv., *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm., *Tozzia alpina* L. subsp. *carpatica* (Wołoszcz.) Pawł. & Jas., *Valeriana simplicifolia* (Reichenb.) Kabath, *Veronica spicata* L. та ін.), і, нарешті 24 види потребують місцевої охорони (це рослини, які на більшій частині України є звичайними видами, проте на території парку трапляються досить рідко; це – *Cornioselinum tataricum* Hoffm., *Cortusa matthiolii* L., *Gentiana cruciata* L., *Hepatica nobilis* Mill. та ін.).

З території парку відомо кілька видів рослин, які в Українських Карпатах мають дуже обмежене поширення і відомі лише з кількох локалітетів. Це такі види:

Cagex rhizina Blytt ex Lindbl. – вперше наводиться К.М. Игошиною в 1952 р. [3] з околиць с. Кострино Великоберезнянського р-ну. На даний час це єдина вказівка щодо зростання виду в Українських Карпатах

Dactylis glomerata L. subsp. *slovenica* (Domin) Domin – знайдений Е. Гадач зі співавторами [17] на г. Стінка. Це також єдине відоме місцезростання виду в Українських Карпатах. Донедавна його

вважали західно-східнокарпатським ендеміком [19], проте подальші дослідження не підтвердили ендемічний статус таксона [23].

Waldsteinia geoides Willd. – виявлений В.В. Крічфалушій у 1985 р. в околицях с. Кострино Великоберезнянського р-ну [5]. В флористичних працях [1, 2, 14] для території Закарпаття не наводиться, але є гербарні зразки з околиць с. Тур'я Поляна (Х.Ю. Руденко, 1946, УУ) та с. Тур'ї Ремети Перечинського р-ну (С.С. Фодор, 1974, УУ).

Заслужують на увагу також пограничноареальні види, які далі на заході не зростають. Більша частина з них належить до того чи іншого реєстру рідкісних видів, однак деякі є досить поширеними в Українських Карпатах і охоронного статусу не мають. Але зважаючи на пограничноареальне розташування популяцій цих видів на території Ужанського парку, вони потребують місцевої охорони. До таких видів слід віднести *Campanula abietina* Griseb. & Schenk, *Cirsium waldsteinii* Rouy., *Dianthus compactus* Kit., *Lathyrus laevigatus* (Waldst. & Kit.) Gren., *Melampyrum herbichii* Wołoszcz.

Висновки

Вивчення поширення рідкісних видів рослин на території Ужанського парку показало, що найбільша їх кількість зростає на Стінці. (44 види) і Кінчику Буківському (39), менше на Ополоньку (22), Кременці (21), Бубені (18), Розсипанці (17), Явірнику (17), а найменше – на Черемсі (12), Голані (12) та Прикному (11).

В цілому забезпеченість охороною раритетних видів можна вважати на належному рівні, оскільки більшість із них зростає в заповідній зоні Ужанського парку. Нагальним завданням на сьогодні є організація моніторингу за станом раритетних, зокрема червонокнижних рослин. Слід включити до складу заповідної зони г. Явірник, а також ряд інших цікавих у ботанічному відношенні об'єктів, що розміщені на лівобережній частині Ужанського парку.

1. Визначник рослин України / А.І. Барбарич та ін. – К.: Урожай, 1965. – 878 с.
2. Визначник рослин Українських Карпат / Під ред. В.І. Чопика. – К.: Наук. думка, 1977. – 436 с.
3. Игошина К.П. Дополнение к флоре Закарпатской обл. УССР // Ботан. мат-лы гербария АН СССР. Ботан. ин-т им. ВЛ. Комарова. – 1955. – Т. 17. – С. 461-517.
4. Крічфалушій В.В., Сабадош В.І., Мигааь А.В. Инвентаризация судинных растений та картування рідкісних і зникаючих видів флори Стужицького масиву Карпатського заповідника (Заключний звіт по науковому проекту). – Ужгород, 1993. – 29 с.
5. Крічфалушій В. В., Будніков Г.Б., Мигаль А.В. Червоный список Закарпаття: види рослин та рослинні угруповання,

що знаходяться під загрозою зникнення. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 196 с.

6. Крічфалушій В. В., Луговой О. Є., Іванега І. Ю. Ужанський національний природний парк. – Ужгород, 2001. – 120 с. (Серія: Збереження біорізноманіття / Відп. ред. Крічфалушій В. В. – Кн. 5.)
7. Стойко С.М. Міждержавний заповідник Кременець // Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 96-101.
8. Стойко С.М., Гадач Е., Шимон Т., Михалик С. Заповідні екосистеми Карпат. – Львів: Світ, 1991. – 248 с.
9. Стойко С.М., Гамор Ф.Д., Маханець І.А. Функціональне зонування Карпатського біосферного заповідника та режим

- його охорони // Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – К.: Інтерекоцентр, 1997. – С. 368-373.
10. Стойко С.М., Тасенкевич Л.О. Список флори Стужицького масиву // Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – К.: Інтерекоцентр, 1997. – С. 643-649.
  11. Устименко П.М., Попович С.Ю. Продромус рослинності Стужицького масиву Карпатського біосферного заповідника // Укр. ботан. журн. – 1995. – Т. 52, № 3. – С. 414-419.
  12. Устименко П.М., Попович С.Ю. Висотна диференціація рослинності Стужицького масиву Карпатського біосферного заповідника // Укр. ботан. журн. – 1995. – Т. 52, № 5. – С. 703-706.
  13. Фодор С. С. Растительный покров Закарпатской области // Науч. зап. Ужгород, ун-та. – 1956. – 17. – С. 116-141.
  14. Фодор С.С. Флора Закарпаття. – Львів: Вища школа, 1974. – 208 с.
  15. Червона книга України. Рослинний світ / Відп. ред. Шеляг-Сосонко Ю.Р. – К.: УЕ, 1996. – 608 с.
  16. Hadač E., Stoyko S.M., Bural M. Contribution to the plant communities of the Ukrainian part of the East Carpathian Biosphere Reserve // Roczniki Bieszczadzkie. – 1995. – 4. – P. 25-44.
  17. Hadač E., Stoyko S.M., Terray J., Tassenkevich L., Bural M. Notes on plant communities of the protected complex Stuzhytzia – a part of the trilateral Polish - Slovakian - Ukrainian biosphere reserve “The Eastern Carpathians” // Укр. ботан. журн. – 1995. – Т. 52, № 5. – С. 686-696.
  18. Hadač E., Stoyko S.M., Tassenkevich L. Notes on the flora and vegetation of the botanical reserve “Stinka” // Ibid. – 1996. – 53, № 1/2. – С. 105 – 111.
  19. Hrabár S. Ásvány-, növény- és állatvilág// Ungvár és Ung vármegye. – Budapest: Merkantil nyomda, 1940. – P. 78-87. (Vármegyei szociográfák. IX-X).
  20. IUCN Red Ljst Categories. – Gland: IUCN, 1994. – 21 p.
  21. Ubrizsy G. A Vihorlát-hegycsoport vegetációs viszonyairól // Debreceni Szemle. – 1942. – 16. – P. 19-23, 108-114, 202-208.
  22. Zlatník A. Prozkum přirozených lesů na Podkarpatske Rusi. Díl 1. Vegetace a stanoviste rezervace Stuzica, Javornica, Pop Ivan. – Brno, 1938. – 244 s.
  23. Zoznam nižších a vyšších rastlin Slovenska /Eds. K. Marhold, F. Hindák. – Bratislava: VEDA, 1998. – 687 s.

Отримано: 20 січня 2007 р.

Прийнято до друку: 1 лютого 2007 р.